

۱۴۳۹۷۱۱

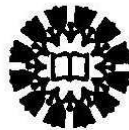
تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی
تزیینات معماری

مهرداد مکی نژاد

www.ketab.ir

تهران

۱۴۰۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: مکی نژاد، مهدی، ۱۳۴۶ -

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی: تزیینات معماری / مهدی مکی نژاد. مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)،

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری: شش، ۲۶۹ ص. مصور (رنگی).

فروست: «سمت»؛ ۱۱۸۱. هنر؛ ۵۰.

شابک: ۱-۲۶۰-۵۳۰-۹۶۴-۹۷۸ ۲۴۰۰۰۰۰ ریال.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Mahdi Makinejad. Persian Art History in Islamic Period: Architectural Decorations.

یادداشت: چاپ اول: بهار ۱۳۸۷، چاپ ششم: پاییز ۱۴۰۳.

موضوع: معماری اسلامی - ایران - طرح و نقشه.

موضوع: Islamic Architecture -- Iran -- Designs and Plans

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

رده بندی کنگره: ۱۳۸۷ ۲ م ۱۴۸۰/م NA

رده بندی دیویی: ۷۲۴/۹۵۵

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۴۸۸۲۷۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی: تزیینات معماری

مهدی مکی نژاد

چاپ اول: بهار ۱۳۸۷

چاپ ششم: پاییز ۱۴۰۳

تعداد: ۳۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ: گلها (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۲۴۰۰۰۰۰ ریال. قیمت گذاری و اصلاح و به روز رسانی قیمت جزو اختیارات خاص ناشر

است و هر گونه دخالتی از سوی فروشندگان و عوامل توزیع در این خصوص، مطلقاً ممنوع است.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه روی

پمپ گاز، کدپستی ۱۴۶۳۶۴۵۸۵۱، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir info@samt.ac.ir @sazman_samt

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱

پیشگفتار

۳

مقدمه

بخش اول: تحولات تاریخی، تصویری و محتوایی نقوش تزیینی

۹

فصل اول: سیر تحول تاریخی نقوش تزیینی

۹

دوره باستان

۹

قبل از هخامنشیان

۱۰

هخامنشیان

۱۱

پارتیان یا اشکانیان

۱۲

ساسانیان

۱۳

دوره اسلامی

۱۳

اوایل اسلام تا سلجوقیان

۱۶

سلجوقیان

۱۸

ایلخانیان

۲۰

تیموریان

۳۵

صفویان

۴۶

افشار، زند و قاجار

۶۲

فصل دوم: تقسیم‌بندی نقوش تزیینی

۶۲

سیر تحول تصویری

۶۸

نقوش انسانی

۷۱

نقوش حیوانی

۷۳

نقوش گیاهی

۷۷

نقوش هندسی

۸۱

نقوش خطی (خط‌نگاره‌ها)

۸۴

فصل سوم: سیر تحول محتوایی نقوش تزیینی

۸۸

حکمت اساطیری - دینی پیش از اسلام

۹۲

حکمت دینی - فلسفی اسلام و تأثیر آن بر هنر

۹۷	اهمیت و نقش تزیینات در معماری اسلامی
۹۸	استحکام
۱۰۱	زیبایی
۱۰۷	فصل چهارم: عوامل مؤثر در روند تزیینات معماری
۱۰۷	نیروی انسانی
۱۰۹	مواد و مصالح
۱۱۲	نقش حکومتها
۱۱۴	دین و مذهب
۱۱۵	مراکز علمی، فرهنگی - هنری
بخش دوم: انواع تزیینات در معماری اسلامی ایران	
۱۱۹	فصل اول: کاشی کاری
۱۱۹	تاریخچه کاشی کاری
۱۲۰	فنون، روشها و انواع کاشی کاری
۱۲۶	فصل دوم: گچ بری
۱۲۶	گچ چیست؟
۱۲۸	انواع گچ
۱۳۰	خواص گچ
۱۳۲	روند تاریخی استفاده از گچ
۱۳۲	دوره باستان
۱۴۳	دوره اسلامی
۱۷۰	فنون و تحولات روشهای گچ بری
۱۷۴	شیوههای کاربردی گچ
۱۷۶	شیوههای تزیینی گچ
۱۹۴	فصل سوم: آجر و سنگ
۱۹۴	تاریخچه آجر
۱۹۸	آجر کاری و فنون آن
۱۹۹	تزیینات سنگی
۲۰۴	تصاویر
۲۶۵	منابع
۲۶۹	منابع تصویری

پیشگفتار

معماری و هنرهای مرتبط با آن موضوعی است که به دلیل جامعیت و گستردگی نیاز به تحقیقات همه‌جانبه و گسترده دارد. تزیینات و هنرهای مرتبط با معماری همانند موزه‌های باز و دایرة‌المعارف بزرگی است که در ابعاد مختلف قابل بررسی و تحقیق است، امروزه فضای تحقیقاتی کشور بستر مناسبی را برای این گونه تحقیقات فراهم کرده است و محققان می‌توانند با تکیه بر داشته‌های خود تحقیقات ارزشمندی انجام دهند. این کتاب که بخشی از تزیینات معماری ایران را در بر می‌گیرد، به همت سازمان «سمت» به‌خصوص ریاست فاضل و ارجمند آن جناب آقای دکتر احمدی و قائم‌مقام ایشان جناب آقای دکتر سید علی مرقاتی به زیور طبع آراسته می‌شود. بر خود لازم می‌دانم از راهنماییها و زحمات سرکار خانم دکتر زهرا رهنورد طراح و مجری «طرح ملی تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی» که اجازه دادند مجلدی از این طرح جامع به تزیینات معماری ایران اختصاص یابد تقدیر و تشکر نمایم. این مجلد با تکیه بر کاشی‌کاری و گچ‌بری در دو بخش تحولات تاریخی، تصویری و محتوای نقوش تزیینی و بخش انواع تزیینات در معماری اسلامی ایران در هفت فصل تنظیم شده است. در این فصول سعی بر آن بوده است تا به تحولات تاریخی، عملکردی و تا حدودی جنبه‌های زیباشناسانه آن نیز پرداخته شود. این تحقیق با مساعدت و همکاری خانم ماندانا منوچهری در بخش گچ‌بری و همچنین سرکار خانم دکتر زهرا موسوی، همسر و همکار تحقیقاتی‌ام، به زیور طبع آراسته شده است از همه ایشان و از ویراستار محترم خانم معصومه اروانه و همه همکاران در سازمان سمت که در بخشهای مختلف قبول زحمت نموده‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

مسئلاً این تحقیق بدون عیب و نقص نیست، لذا از همه محققان و خوانندگان
ارجمند تقاضا می‌شود که نظرات خود را برای اعمال اصلاحات لازم در گامهای بعدی
ارائه نمایند و امید است این گونه تحقیقات شروعی باشد برای بخشهای مختلف معماری
اسلامی ایران.

مهدی مکی نژاد (شکاری)